# Storbritanniens økonomi 1960-1974

*J. Ørstrøm Møller*

## *1. Den økonomiske udvikling i Storbritannien siden 1960*

Storbritannien har siden den anden verdenskrigs afslutning været ude for et konstant fald i sin placering i rangfølgen over nationalindkomst pr. indbygger opstillet for de vestlige industrilande. I 1945 var Storbritannien det rigeste land i Vesteuropa målt efter bruttonationalindkomst pr. indbygger. I begyndelsen af 1970-erne var kun Irland og Italien lavere placeret end Storbritannien. Samtlige andre EF-lande havde en højere nationalindkomst pr. indbygger. Det britiske nationalprodukt udgør omkring 16 % af summen af EF-landenes bruttonationalprodukter.

Bruttonationalproduktet i Storbritannien steg i tiåret 1960–70 med gennemsnitligt 2,9 % pr. år, d. v. s. kun lidt mere end halvdelen af gennemsnittet for det daværende EF (5,2 %). Industriproduktionen steg fra 1958 til 1972 med 53 %, hvilket er under halvdelen af stigningen (127 %) for det gamle EF. Arbejdsløshedsprocenten har fra 1967 til 1972 ligget på mellem 2 og 3 %; væsentligt over EF-gennemsnittet på omkring 2 % der endda trækkes op af høje italienske tal. Gennemsnitstallet dækker endvidere over arbejdsløshedsprocenter på omkring 10 % i egnsudviklingsområderne (Skotland, Wales, Nordirland og visse nordengelske områder).

De britiske betalingsbalancevanskeligheder har været stadig tilbagevendende igennem de sidste 25 år til trods for to kraftige devalueringer (med 30,5 % i 1949 og med 14 % i 1967) samt en uofficiel devaluering siden 1972 på ca. 15 % alt efter beregningsmetoden. I 1973 var underskuddet på handelsbalancen på ca. 3 mia. dollar og det ventes at stige væsentligt i 1974.

Det afgørende bag disse tal er det for Storbritannien alvorlige, at landets industri for hvert år taber terræn i den internationale konkurrence. I tiåret 1960–70 steg den britiske eksport med 83 %. De tilsvarende tal for Frankrig er 133 % og for Forbundsrepublikken Tyskland 168 %.

I 1953 var Storbritanniens andel af verdenshandelen 8,6 %, men faldt i 1970 til 6,3 %. Den franske andel steg fra 4,9 % til 5,7 % og den tyske andel steg fra 5,7 % til 11,0 %.

Storbritanniens andel af verdens samlede eksport af industriprodukter var i 1960 16,3 %. I 1965 var den faldet til 13,8 % og faldt videre til 11,0 % i 1971 og 10,4 % i 1972.

Det afgørende for den fremtidige produktionsevne – investeringerne – har været blandt de laveste i Vesteuropa. I 1960 anvendte Storbritannien 15,7 % af sit nationalprodukt til investeringer. Dette tal steg i 1965 til 17,7 og i 1970 til 18,5 %. Men de tilsvarende tal for EF var 22,2 %, 24,1 % og 25,2 %. Det betyder, at det britiske kapitalapparat udbygges dårligere og langsommere end i de øvrige vesteuropæiske lande.

Produktiviteten (produktion pr. mand) i industrien viser det. Den steg fra 1965 til 1972 med 37 % i Storbritannien, men med 53 % i Frankrig og med 42 % i Forbundsrepublikken Tyskland.

Skal man forsøge en generel karakteristik af den britiske økonomi bliver det, at det er et gennem årtier forsømt produktionsapparat i en økonomi præget af forsøg på at videreføre det livsmønster, der gjaldt i den victorianske epoke, men som forudsætningerne nu er totalt fjernet fra.

### *2. Den britiske erhvervsstruktur*

Storbritannien var den industrielle revolutions vugge og det præger den britiske økonomi selv i 1974.

Tekstilindustri, minedrift, stålværfter og skibsværfter udgjorde tyngden i det britiske produktionsapparat op til 1914. Derefter begyndte de at blive en hemsko. Det var traditionelle industrier uden større produktionshemmeligheder og uden større mulighed for produktivitetsgevinster. Derfor var de prisfølsomme og udsat for konkurrence fra de nye industrinationer, der skød op efter den første verdenskrig.

Dette var hovedgrunden til, at Storbritannien ikke som de fleste industrilande oplevede 1930–erne som en stor depression, men faktisk gennemlevede hele mellemkrigsprioden i en permanent økonomisk krisetilstand. Høj arbejdsløshed og stagnerende produktion var nøgleordene.

Efter den anden verdenskrig begyndte Storbritannien på mange områder at opbygge teknisk avanceret industri. Den britiske flyvemaskineindustri bl. a. med Rolls-Royce motoren og den elektroniske industri udmærker sig ved sin teknologiske know-how. På flere andre sektorer er britiske virksomheder blandt de førende i verden.

Men man negligerer ikke ustraffet igennem næsten 100 år industriel udvikling, uddannelse af arbejdskraft, teknikere m. v. De moderne industrier har ikke fuldt ud kunnet opveje tilbagegangen i de gamle, traditionelle industrier.

Et andet karakteristisk træk ved den britiske erhvervsstruktur er dens geografiske fordeling. Den traditionelle industri placerede sig nordpå. Tekstilindustri i Yorkshire (Manchester først og fremmest) hvor der også var en del minedrift. Minedriften i øvrigt skete hovedsagelig i Wales og Skotland, hvor også de store skibsværfter (på Clydefloden ved Glasgow) kom til at ligge. Da disse industrier stagnerede, berørte det de pågældende regioner. Det blev værre af, at den

ny industri søgte ned mod Londonområdet. Der opstod derfor en geografisk skæv økonomisk fordeling, der – omend store forskelle i øvrigt – kan minde om nord/syd problemet i Italien.

Bortset fra kul, hvor reserverne til gengæld er meget store, og fundene af olie og naturgas i Nordsøen, har Storbritannien ikke på national grund råstofforekomster af betydning, og man har siden begyndelsen af det nittende århundrede været indstillet på at importere en del af sit fødevarebehov. Begge disse forhold angiver en høj importkvote.

Som helhed er produktiviteten lav i britisk industri, men det dækker over store forskelle fra virksomhed til virksomhed, og fra sektor til sektor. Sammenlignet med sine europæiske konkurrenter inden for de vigtigste industrisektorer placerer de store, internationale britiske firmaer sig godt.

*a. Automobilindustri.* BLMC er eneste britiske bilfabrikant af betydende størrelse. Den er nr. 5 i Europa målt efter omsætning (1972: 23 mia. d. kr.) efter VW, Daimler-Benz, Fiat, Renault. BLMC er i sig selv en sammenslutning af British Motors (igen en sammenslutning af Austin og Morris) og Leyland. På indeværende tidspunkt er hverken profit eller vækstrate særlig tilfredsstillende, og sammenlignet med sine europæiske konkurrenter er den britiske bilindustri svagt stillet.

*b. Automobildæk og automobiludstyr.* På dette område er Storbritannien repræsenteret med Dunlop, der samarbejder med Pirelli uden større succes og med Joseph Lucas, der for automobiludstyrs vedkommende er Europas næststørste (omsætning i 1972: 6 mia. d. kr.)

*c. Olieselskaber.* Shell og BP dominerer europæisk olieindustri med en omsætning, der til sammen (140 mia. d. kr.) er 3 gange så stor som samtlige andre europæiske firmaer til sammen.

*d. Kemisk industri.* ICI er det britiske selskab blandt Europas fem giganter på kemiområdet, der alle har en omsætning på ca. 30 mia. d. kr. ICI's vækstrate og profit er blandt de bedste blandt de kemiske selskaber.

På beslægtede områder som naturgas og glasindustri er blandt de største selskaber også britiske. På naturgasområdet British Oxygen med en omsætning på 4,5 mia. d. kr. og på glasområdet Pilkington med en omsætning på 3,5 mia. d. kr. Pilkington nyder godt af patentrettigheder på glasområdet, der sikrer det en stor licensindkomst.

*e. Pharmaceutiske produkter.* Beechaw (omsætning 4,5 mia. d. kr.), Glaxo (3,2 mia. d. kr.) og Smith & Nephew (1,2 mia. d. kr.) er blandt de vigtigste europæiske producenter og ligger såvel efter vækstrate som efter profit placeret i toppen.

*f. Tekstilindustri.* Europas gigant er det britiske Courtaulds med en omsætning på næsten 30 mia. d. kr. Vigtigere er det måske, at profitten ligger i top med 20 % af egenkapitalen og at omsætningen voksede 14 % fra 1971 til 1972.

*g. Stålindustri.* Her placerer British Steel sig med en lav profit (praktisk taget nul) og dårlig produktivitet i bunden. Målt efter omsætning er British Steel det næststørste selskab i Europa (omsætning 28 mia. d. kr.).

*h. Ikke-jernholdige metaller.* Kun et britisk selskab, Rio Tinto Zinc, er med blandt de største europæiske selskaber og er nummer 2 efter omsætning (10 mia. d. kr.).

*i. Maskinindustri.* På dette vigtige område ligger Storbritannien udmærket placeret med selskaber som GKN (11,5 mia. d. kr.), Tube Investments (6 mia. d. kr.), Vickers (3 mia. d. kr.) og Babcock & Wilcox (2,2 mia. d. kr.). Alle disse selskaber her en udmærket profit og vækstrate. De Store tyske selskaber (GHH, MANN, DEMAG og KHD) har nok større omsætning, men til gengæld lavere profit og utilfredsstillende vækstrate.

*j. Elektronisk industri.* På dette nøgleområde klarer de mellemstore britiske selskaber sig udmærket. Selskaber som Thorn (9 mia. d. kr.) GEC (18 mia. d. kr.) og Biecl (8 mia. d. kr.) kommer ikke op på Philips, Siemens eller AEG's omsætning, men deres profit og vækstrate er bedre.

*k. Papirindustri.* De to største europæiske selskaber med hver en omsætning på ca. 10 mia. d. kr. er begge britiske (REED og Bowater) og deres profit og vækstrate ligger i midten af tallene for de øvrige europæiske selskaber.

*l. Bygningsmaterialer.* En række britiske selskaber (Bovis, Costain, Wimpey, Woodrow) er blandt de større europæiske uden i og for sig ved deres omsætning eller profit at udskille sig særligt sammenlignet med deres konkurrenter.

*m. Stormagasiner.* Marks and Spencer (9 mia. d. kr.), Tesco Stores (6 mia. d. kr.) og Associated Diaries (2 mia. d. kr.) ligger i top i den europæiske rangliste.

*n. Fødevareindustri.* Giganterne her er Unilever og Nestlé, men ind i mellem bliver der plads til Associated British Food (13 mia. d. kr.), Distillers (8 mia. d. kr.) og Reckitt and Colman (4 mia. d. kr.), der alle er godt placeret.

*o. Flyvemaskineindustri.* BAC og Rolls-Royce er sammen med de franske selskaber SNIAS og SNECMA de eneste af betydning i Europa.

En sådan opregning er selvsagt af begrænset værdi men kan give anledning til to overvejelser.

For det første er der blandt de større europæiske selskaber britiske og deres overskud er tilfredsstillende.

For det andet kan man spørge om det er godt nok i et land, der i begyndelsen af dette århundrede var verdens økonomisk førende stat og som er indstillet på at drage fordel af den internationale arbejdsdeling ved en stor samhandel i procent af nationalproduktet.

*3. Den britiske bankverden (City)*

På et område har Storbritannien ubestrideligt fastholdt sin førerstilling og dygtigt spillet sit kort. Det drejer sig om, hvad der kan betegnes som finansiel know-how og dækker bank- og vekselervirksomhed, finansiering og långivning samt forsikringsvirksomhed. London er fortsat verdens bedst arbejdende finanscentrum.

Bidragene til den britiske betalingsbalance er betydelige. De anslås til som gennemsnitlige årlige beløb 215 mia. pund sterling for perioden 1965–1968, hvoraf næsten halvdelen hidrører fra forsikring.

Bankverdenen viser Storbritanniens styrke på dette område.

De tre banker i Europa med det største overskud er alle britiske. National Westminster med en indskudsmasse på 115 mia. d. kr. og et overskud på 15,1 % af den samlede egenkapital. Midland Bank med tilsvarende til 80 mia. d. kr. og 12,8 %. Barclays Bank med tallene 110 mia. d. kr. og 12,3 %. Hertil kommer lidt længere nede Lloyds Bank med 80 mia. d. kr. og 11,3 %.

Samtidig optræder de britiske banker i de samarbejdsgrupper, der de sidste par år er blevet dannet mellem de større europæiske banker.

*4. Arbejdsmarkedsforhold*

Forholdene på arbejdsmarkedet karakteriseres af et stort antal fagforeninger, som ofte er meget små. I 1971 var antallet af fagforeninger 469, et fald i forhold til 1961 med 655. De vigtigste fagforeninger er sammensluttet i TUC (Trade Union Congress), hvis beslutninger ikke er bindende for de tilsluttede foreninger. Organisationsprocenten er 45 %.

Omfanget af arbejdskonflikter er større end i noget andet vesteuropæisk land med undtagelse af Italien og Irland. Antallet af tabte arbejdsdage pr. 1000 arbejdstagere var i perioden 1969–1972 med de tilsvarende tal for Danmark i parentes 1969: 297 (31), 1970: 480 (55), 1971: 595 (11), 1972: 1081 (11).

Det er klart, at det er vanskeligt at opbygge en moderne økonomi med et stort antal små fagforeninger og mange tabte arbejdsdage. Moderne industri kræver ro og sikkerhed til at planlægge og overholdelse af leveringsfrister m. v.

Dette modsvares af en ulige fordeling af de private formuer. Omkring 75 % af de private formuer i Storbritannien ejes af omkring 25 % af befolkningen. Samtidig har skolesystemet uanset de store fremskridt i de senere år med-

virket til at opretholde følelsen af et klassesamfund. De store kendte privatskoler som Eton, Harrow, Rugby og Winchester tiltrak overklassens børn alene i kraft af omkostningerne ved at gå der, og eksamen fra disse samt Oxford og Cambridge universiteterne gav adgang til lederstillinger i samfundet.

Sammenfattende må man derfor sige, at den britiske økonomiske og sociale struktur fortsat er præget af mange af det nittende århundredes klassesamfunds egenskaber.

### *5. Den økonomiske politik 1960–1973*

Disse forhold har ført til skiftende britiske regeringers forsøg på at sætte gang i den økonomiske udvikling i Storbritannien. Praktisk taget alle er de løbet ind i den vanskelighed, at så snart den økonomiske vækst nærmede sig 3–4 %, opstod der et stort underskud på handelsbalancen, der gav stød til spekulation mod sterling, som igen førte til indgreb mod den hjemlige økonomiske vækst.

Dette førte til slagord som »stop-gå«-politik, d. v. s. først et kort stykke tid en økonomisk ekspansion, derefter bremsning af den økonomiske udvikling for at hjælpe på betalingsbalancen; når det er opnået en ekspansiv økonomisk politik igen osv. Man kan formentlig dårligere finde nogen værre baggrund for erhvervslivets investeringer og planlægning end en sådan politik.

*a. Den konservative regering 1963/1964.* I 1963 stod den daværende konservative regering over for den traditionelle situation, d. v. s. rimelig vækst i økonomien men begyndende underskud på betalingsbalancen. Man besluttede, i stedet for som man plejede at slå de økonomiske bremser i, at føre en ekspansiv økonomisk politik for at producere sig ud af vanskelighederne. Forbilledet var Japan og devisen var: Højere produktion giver højere produktivitet og dermed bedre konkurrenceevne over for udlandet.

Det lykkedes ikke. I stedet for at føre til højere eksport, steg importen og dermed betalingsbalanceunderskuddet meget stærkt.

*b. Labour-regeringen 1964–1967.* Labour vandt valget i efteråret 1964 og arvede et stort betalingsunderskud. Der var to veje ud af betalingskrisen. Den ene var at devaluere sterling og gennem den økonomiske politik skabe grundlag for en eksportorienteret økonomisk politik. Den anden – som de konservative havde gjort i ti år – var at føre »stop-gå«-politik.

Labour valgte ingen af delene, men forsøgte ved hjælp af en form for indkomstpolitik kombineret med finanspolitiske indgreb (f. eks. særtold) at komme igennem krisen. Labour ønskede ikke en devaluering af sterling og man var gået til valg på ikke at fortsætte de konservatives »stop-gå«-politik. Der var således kun små valgmuligheder.

I efteråret 1967 var det klart, hvad der længe havde kunnet aflæses af tallene for den økonomiske udvikling, at denne politik var slået fejl. Storbritannien var på ny på vej ud i en stor betalingskrise.

*c. Labourregeringen 1967–70.* I november 1967 besluttede labour-regeringen at opgive de efterhånden krampagtige forsøg på at fastholde sterlings parìtet og gennemførte en nedskrivning på 14 % ledsaget af en række økonomisk-politiske foranstaltninger til at frigøre ressourcer til indsættelse i eksporterhvervene. Med den fordel at kunne sidde i »historiens baghånd« er der næppe tvivl om, at dette var et rigtigt skridt, men at hverken nedskrivningen eller de økonomisk-politiske foranstaltninger var tilstrækkelige.

Som det er tilfældet for alle devalueringer, tog det et stykke tid, før devalueringens gunstige virkninger viste sig. Først i slutningen af 1969 svingede handelsbalancen fra store underskud over i ligevægt, der holdt sig for året 1970 og blev til et stort overskud (500 mill. dollars) i 1971.

Den indenlandske økonomi havde med devalueringen i ryggen kunnet ekspandere i 1968 og 1969, hvor vækstraten lå på 2–3 %, d. v. s. i overkanten af de normale britiske tal, men væsentligt under EF-gennemsnittet på 4,5–5 %. Arbejdsløsheden holdt sig til trods for alle forsøg på at reducere den omkring 600.000 og prisstigningerne lå i overkanten af EF-gennemsnittet.

Det var klart, at med devalueringen havde Storbritannien købt sig ikke en varig ekspansion, men et pusterum.

Sideløbende med denne økonomiske politik havde Labour-regeringen ført en aktiv industri- og regionalpolitik.

Industripolitikken skulle gennem subsidier og anden hjælp fra det offentliges side bidrage til at modernisere britisk industri og overflytte arbejdskraft og kapital fra de traditionelle og stagnerende industrier til de moderne industrier.

Hovedinstrumentet i denne politik var IRC (Industrial Reorganisation Corporation), der blev oprettet i 1967 og nedlagt af den konservative regering efter dennes magtovertagelse i sommeren 1970. I perioden 1967–70 intervenerede IRC i alt 82 gange og medvirkede til oprettelse af selskaber som BLMC (bilindustri), GEC (elektrisk industri), ICL (dataindustri), der alle er blandt de førende også internationalt set på deres felt.

IRC's vigtigste formål var at bidrage til virksomhedssammenslutninger, hvor sådanne ud fra økonomiske og tekniske overvejelser var ønskelige, men hvor andre grunde f. eks. kapitalknaphed kunne være en hindring. Dette kunne ske på flere måder.

IRC kunne påtage sig en rådgivende rolle og uden direkte at gribe ind opmuntre selskaber til at gennemføre en sammenslutning.

IRC kunne give lån til en virksomhedssammenslutning.

IRC kunne indskyde egenkapital i en virksomhedssammenslutning. Dette kunne ske på flere måder. Den mest almindelige var køb af aktier.

IRC's virke må vurderes til at have været en succes. Lignende institutioner er siden oprettet i Frankrig (IDI) og Danmark (Fondet til fremme af teknisk og industriel udvikling).

I betragtning af de store industripolitiske opgaver, Storbritannien stod over for, var IRC imidlertid kun en dråbe i havet. De virkelige problemer som minedrift, skibsværfter, tekstilindustri kom man i virkeligheden aldrig rigtig i gang med at løse.

Regionalpolitikken skulle flytte virksomheder ud i de store britiske egnsudviklingsområder og derved bidrage til at løse disse områders beskæftigelsesproblemer. Dette søgte man gennemført ved en opdeling af Storbritannien i forskellige typer af egnsudviklingsområder, hvor investeringer kunne få statsstøtte.

Det mest kendte af Labour-regeringens forsøg på gennem reformer at få gang i den økonomiske vækst er formentlig SET (Selective Employment Tax), der blev indført i sidste halvdel af 1960'erne. SET er en skat, der pålægges alle virksomheder i forhold til den arbejdsstyrke, de beskæftiger. Det bliver således en skat på forbrug af arbejdskraft og ligger ikke langt fra princippet i en merværdiafgift. Tankegangen bag SET var, at produktiviteten i den britiske industri var for lav af to grunde. For det første fordi den serviceorienterede og arbejdskraftintensive sektor ekspanderede og tiltrak højt kvalificeret arbejdskraft. For det andet fordi man ikke planlagde forbrug af arbejdskraft tilstrækkeligt rationelt. Begge dele mente man at kunne forbedre ved at beskatte arbejdskraft og således give virksomheden et økonomisk incitament til en bedre anvendelse af arbejdskraft, d. v. s. højere produktivitet.

SET kan næppe siges at have opfyldt dette formål. I hvert fald har det været vanskeligt at spore håndgribelige virkninger. Den konservative regering aftrappede først SET for derefter helt at afskaffe den i 1972.

*d. Den konservative regering 1970–1972.* I sommeren 1970 kom de konservative på ny til magten. De var valgt på en slags gammelliberalistisk filosofi »må den bedste vinde«, der gik ind for, at staten så lidt som muligt skulle intervenere i erhvervslivet.

Labours industripolitik blev opgivet og den finansielle støtte til industrivirksomheder blev fjernet. Filosofien var, at de virksomheder, der ikke kunne klare sig, måtte lukke og, at den frie konkurrence var den bedste regulator.

Dette i sammenhæng med en tilbageholdende politik over for de sociale ydelser førte til et fald i det offentliges andel af bruttonationalproduktet. I Labour-regeringens tid var det offentliges andel steget fra ca. 30 % (1965) til ca. 38 % (1970). I 1972 var denne andel nede på ca. 35 %.

På den generelle økonomiske politiks område fastholdt den konservative regering den tilbageholdende linie som den afgåede Labour-regering havde fastlagt.

Resultatet af denne politik viste sig i en række virksomhedskrak (Rolls-Royce er det mest kendte), en behersket stigning i bruttonationalproduktet på mellem 1 og 2 % og stigende arbejdsløshed fra ca. 600.000 til 800.000. Samtidig steg priserne stadig hurtigere end i EF-landene og betalingsudsigterne fra 1972 så ikke alt for gode ud.

*e. Den konservative regering 1972–1974.* Denne politik blev opgivet i 1972. Staten begyndte på ny at støtte erhvervslivet, men vigtigst var omsvinget i den generelle økonomiske politik og arbejdsmarkedspolitikken.

Som i 1963 satsede den konservative regering på økonomisk vækst og fra statsfinanserne fik den britiske økonomi en kraftig ekspansiv indsprøjtning. Budgettet i foråret 1972 indeholdt skattelettelser på 1.729 mill. pund sterling på årsbasis svarende til 3,5 % af bruttonationalindkomsten. Skattelettelserne faldt hovedsagelig på den personlige indkomstbeskatning men også selskabsbeskatningen blev reduceret. Samtidig blev der stillet en reform af selskabsbeskatningen i udsigt. Fremtidig skulle man anvende imputationssystemet, d. v. s. aktionæren får fradragsret for selskabsskat. Endelig indførtes moms som det indirekte afgiftssystem i Storbritannien med to satser (10 % og 0) samt visse undtagelser. Det var det mest gennemgribende budget, den britiske befolkning havde fået forelagt i mange år. Dets virkning på samfundsøkonomien kunne vurderes til en forøgelse i bruttonationalproduktet på mellem 1 og 2 %. Pengepolitikken fulgte samme skema og de britiske myndigheder fastlagde en ekspansiv pengepolitik, der førte til en stigning i pengemængden på omkring 20 % fra oktober 1971 til oktober 1972.

For at undgå betalingsvanskeligheder opgav man i juni 1972 at fastholde en fast valutakurs for sterling, men overlod denne til markedskræfterne. Signalet var klart. Nu skulle Storbritannien op af starthullerne.

Arbejdsmarkedspolitikken skulle bidrage til, at der blev holdt igen på lønstigningerne og, at de »vilde strejker« blev holdt nede. Til dette formål vedtoges i 1972 en »Industrial Relations Act«, og den konservative regering påbegyndte en indkomstpolitik tydeligt inspireret af den amerikanske politik fra 1971 (Nixon-regeringens såkaldte New Economic Policy).

Industrial Relations Act indeholder en række rammebestemmelser for arbejdsmarkeds- og fagforeningsforhold, procedurer for bilæggelse af forskellige former for konflikter samt oprettelse af en arbejdsmarkedsdomstol til bilæggelse af konflikter.

Vigtigst er bestemmelsen om en arbejdsmarkedskodex, som fastlægger hvilke forhold, der hører ind under arbejdsmarkedets parter som sådan. Det gælder f. eks. ikke blot kollektive overenskomster, men tillige en række spørgsmål, der direkte ikke synes af større generel betydning. TUC indtog en åbenlys fjendtlig indstilling over for loven og dermed har dens anvendelse i praksis selvsagt været særdeles vanskelig. Strejketallene taler deres tydelige sprog.

Fra midten af 1971 til midten af 1972 havde den konservative regering forsøgt en frivillig prisbegrænsning. I slutningen af 1972 startede indkomstpolitikkens fase 1 (november 1972–april 1973) baseret på et løn- og prisstop.

Prisstoppet vedrørte alle, d. v. s. såvel private som offentlige priser og takster med undtagelse af uforarbejdede fødevarer og prisstigninger på importerede råvarer. Løn- eller rettere indkomststoppet vedrørte alle former for aflønning af arbejdsindsats med undtagelse af stigning, der direkte kan henføres til en produktionsforøgelse. Lokale skatter, huslejer, dividender og udbytter blev ligeledes fastfrosset (i denne periode lykkedes det at nedbringe stigningstakten for priserne excl. fødevarer på årsbasis til 3 %).

Fra april 1973 begyndte fase 2 med løn- og priskontrol, d. v. s. visse retningslinier for løn- og prisstigninger og to særlige styrelser til at overvåge dette system (Pay Board, Price Commission). Lønstigninger skulle holdes inden for 7–8 % i forhold til grundlønnen. Prisstigninger måtte generelt kun ske i forhold til højere omkostninger, idet dog kun 50 % af den tilladte lønstigning måtte indregnes. Avancerne i salg til hjemmemarkedet måtte ikke overstige gennemsnittet af de to bedste ud af de foregående fem år.

Denne politik må vurderes til at have været en moderat succes.

I 1972 steg bruttonationalproduktet med ca. 3 % og i 1973 med ca. 5 %. Dette var målt i forhold til EF-gennemsnittet ganske godt og i forhold til det normale for Storbritannien særdeles godt. Arbejdsløsheden faldt ned til 600.000. Vigtigere var måske, at lidt analyse bag tallene viste, at der nu endelig var håb om en britisk eksportoffensiv; den som skiftende britiske regeringer i 15 år havde forsøgt at gennemføre. Bag eksport- og importtal, der opgjort i værdier tilsløres af valutakursændringer m. v., lå en mængdestigning for den britiske eksport af helt uhørt størrelse. I første halvår af 1973 steg eksportmængden med 28,5 % (21,2 % for importmængden) og i andet halvår med 14 % (6,5 % for importmængden). Skønnene for 1974 pegede på en fortsættelse af denne tendens.

Lønningerne og priserne steg, men de steg ikke så stærkt som tidligere, og den konservative regering tilsigtede at lade fase 2 i indkomstpolitikken afløse af en fase 3 af et års varighed fra efteråret 1973 med lidt højere rammer for stigninger. Lønstigninger skulle for en periode på et år holdes inden for 2,25 pund sterling pr. mand pr. uge eller 7 %, hvad der var bedst. I særlige tilfælde og ved overarbejde kunne stigningen gå op til 10–11 %. En kompensation til lønmodtagerne skulle træde i kraft, hvis priserne i forhold til oktober 1973 steg med mere end 7 %. Der skete en afsvækkelse af reglerne vedrørende begrænsning af avancerne, og der skulle fortsat være en vis kontrol med dividender, udbytter og huslejer.

Imidlertid viste der sig allerede før oliekrisen vanskeligheder for denne politik. Som nævnt var sterlingkursen blevet givet fri. Den var faldet med ca.

15 % siden sommeren 1972 og en faldende valutakurs giver indenlandske prisstigninger. Hertil kom, at de internationale råvarepriser steg kraftigt. Begge dele først til udefra kommende prisstigninger, der vanskeliggjorde en restriktiv indkomstpolitik. De stigende fødevarepriser på verdensmarkedet gjorde ikke situationen lettere.

Importpriserne udregnet i national valuta (pund sterling) viser den meget kraftige prisstigning, sterlingnedskrivningen og råvareprisstigningerne har ført med sig.

Tabel over importprisstigningen i national valuta i forhold til samme periode foregående år i procent.

| | 4. kvartal 1972 | 1. kvartal 1973 | 2. kvartal 1973 | 3. kvartal 1973 |
|---|---|---|---|---|
| Storbritannien | 9,7 | 14,5 | 23,1 | 32,3 |
| Frankrig | ÷ 0,5 | 0,4 | 5,0 | 8,1 |
| Forbundsrepublikken Tyskland | 1,8 | 3,6 | 4,4 | 2,5 |

Med olieprisstigningen i 4. kvartal blev denne udvikling forstærket.

Den vanskelige internationale baggrund og fagforeningernes negative indstilling over for Industrial Relations Act måtte allerede før oliekrisen føre til nogen skepsis over for denne politiks udsigter. På den anden side kunne et prisfald på råvarer på verdensmarkedet, som den konservative regering utvivlsomt håbede på, formentlig bedre udsigterne ganske betydeligt.

*f. Energikrisen og minearbejderstrejke.* Tværtimod indtraf en tredobling af olieprisen, og de øvrige råvarer fortsatte med at stige.

I denne situation stillede de britiske minearbejdere krav om en 30 %'s lønforhøjelse. (Til sammenligning jfr. ovenfor at den konservative regering i fase 3 opererede med en retningsgivende stigning på 7 % med 10–11 % i særlige tilfælde).

Som det vil være bekendt, traf den konservative regering beslutning om at stå fast på indkomstpolitikken, idet man mente, at minearbejdernes krav dels var urimelige og udtryk for pression mod samfundet som helhed i en vanskelig situation dels ville føre til et sammenbrud for den indkomstpolitik, man med så megen møje havde opbygget, og som man håbede ville være basis for økonomisk vækst i Storbritannien.

For at indstille den britiske økonomi til situationen efter olieprisstigningen gennemførte den konservative regering i december 1973 et minibudget, der skulle inddrage 1200 mill. pund sterling på årsbasis fra omsætningen.

Man kan formentlig drage tre konklusioner af denne udvikling.

For det første at en korrekt vurdering af de internationale konjunkturer er et uvurderligt led i enhver indkomstpolitik. De konservatives indkomstpolitik var i virkeligheden allerede før oliekrisen undergravet af udefra kommende prisstigninger.

For det andet at devaluering er et meget dårligt middel i en sådan situation og nærmest virker mod sin hensigt. Eksportmængderne steg kraftigt bl. a. fordi sterlingnedskrivningen forbedrede konkurrenceevnen, men samtidig lagde man en tidsindstillet bombe under den økonomiske politik. Sammenligningen med Frankrig og Forbundsrepublikken Tyskland, hvis importstruktur selvsagt afviger noget men ikke fundamentalt fra den britiske, giver en indikation af sterlingnedskrivning. I sammenligning med Frankrig, der fastholdt en fast valutakurs i denne periode, er importpriserne steget med det firdobbelte.

For det tredje at fagforeningerne må inddrages af egen fri vilje og ikke tvangsudskrives ved lov, som de derefter mere eller mindre åbenlyst vil modarbejde.